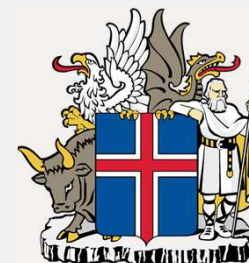

Sambætting þjónustu í þágu farsældar barna

Mat á fjárhagslegum áhrifum

Björn Brynjúlfur Björnsson, hagfræðingur

30. október 2020

Til að meta farsæld til fjár þurfum við fyrst að skilgreina hvað við eigum við

Hvað er farsæld?

- Orðabókarskilgreiningin á farsæld er „**að farnast vel í lífinu**“¹
- Farsæld er því **breitt hugtak sem nær yfir allt lífshlaup einstaklingsins**, frá fæðingu til dauðadags
- Í frumvarpinu er farsæld barns skilgreind sem „**aðstæður sem tryggja velferð barns og skapa því skilyrði til að ná líkamlegum, sálrænum, vitsmunalegum, siðferðilegum og félagslegum þroska og heilsu á eigin forsendum**“

Þjónusta í þágu farsældar barna

- Farsældarþjónusta í þágu barns er **öll þjónusta sem á þátt í að efla eða tryggja farsæld barns**
- Undir hana fellur opinber þjónusta m.a. á sviði **menntamála, heilbrigðismála, löggæslu, félagsþjónustu og barnaverndar**
- Þá falla einnig undir hana **sjálfstætt starfandi sérfræðingar, íprótta-, lista- og æskulýðsstarf** og starfsemi **frjálsra félaga- og hagsmunasamtaka**

Besta leiðin til að meta farsæld til fjár er að skoða frávik og fjárhagslegar afleiðingar þeirra

Við getum metið farsæld út frá frávikum frá þroska og heilsu

- Erfitt er að mæla farsæld með **beinum hætti** samkvæmt þeirri skilgreiningu sem við notumst við
- Hins vegar er hægt að **greina frávik**, þ.e. **atriði sem koma í veg fyrir að einstaklingur nái líkamlegum, sálrænum, vitsmunalegum, siðferðilegum og félagslegum þroska og heilsu**

Slík frávik eiga sér stað með mismunandi hætti á lífsleiðinni ...

- Í barnæsku koma frávik meðal annars fram sem **vanlíðan, náms- og hegðunarvandamál** við skólagöngu
- Þau **koma einnig fram síðar á lífsleiðinni**, meðal annars í formi áhættu- og heilsuspillandi hegðunar, sjúkdóma, afbrota, örorku og snemmbærum dauða

... og þau hafa í för með sér fjárhagslegar afleiðingar

- Auk skertra lífsgæða einstaklingsins **valda þessi frávik kostnaði**, bæði fyrir hið opinbera og samfélagið í heild
- Með því að **meta þennan kostnað** má **áætla fjárhagslegan ávinning** af því að bæta farsældarþjónustu
- **Umfang ávinningsins** fer þá eftir **árangri af breytingunum**

Áföll í barnæsku og afleiðingar þeirra eru nú mest notaða aðferðafræðin til að meta farsæld barna

Stigvaxandi afleiðingar

- Áföll í barnæsku eru núna **mest notaða aðferðafræðin** til að meta farsæld barna, bæði á barnsaldri og síðar á lífsleiðinni
- Þessa aðferðafræði er hægt að nota til að áætla **kostnað samfélagsins og hins opinbera** vegna barna sem lenda í erfiðleikum
- Þónokkrar **erlendar rannsóknir** hafa beitt þessari nálgun til að **áætla kostnað og meta ávinning** af breytingum á farsældarþjónustu
- Mælanlegur ávinningur getur verið tvenns konar: **lækkun í fjölda áfalla** annars vegar og **lækkun hlutfalls barna sem færast á milli stiga** hins vegar

Til að áætla fjárhagsleg áhrif breytinganna þurfum við að svara þremur lykilspurningum

1. **Hver er fjárhagslegur kostnaður** vegna frávika frá farsæld í dag?
2. **Hvaða ávinningi** munu breytingarnar í frumvarpinu hafa **í formi minnkunar á þessum kostnaði**?
3. **Hvað kostar að innleiða breytingarnar** á þann hátt að **þær skili tilætluðum árangri**?

Til að áætla fjárhagsleg áhrif breytinganna þurfum við að svara þremur lykilspurningum

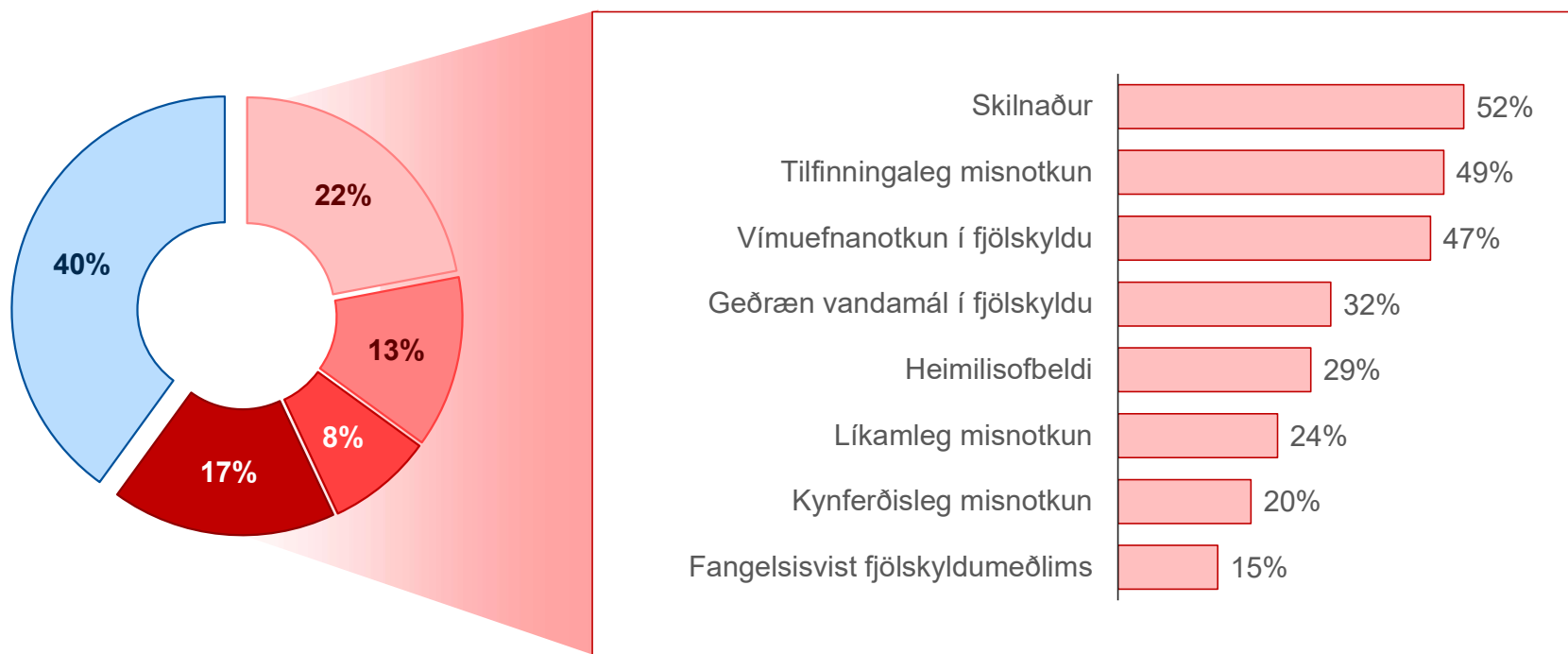
1. **Hver er fjárhagslegur kostnaður** vegna frávika frá farsæld í dag?
2. Hvaða ávinningi munu breytingarnar í frumvarpinu hafa í formi minnkunar á þessum kostnaði?
3. Hvað kostar að innleiða breytingarnar á þann hátt að þær skili tilætluðum árangri?

Áföll í barnæsku eru algeng og oftast en ekki lenda börn í fleiri en einni tegund áfalls

Fjöldi og tegundir áfalla í barnæsku (% af mannfjölda)¹

0 áföll 1 áfall 2 áföll 3 áföll 4+ áföll

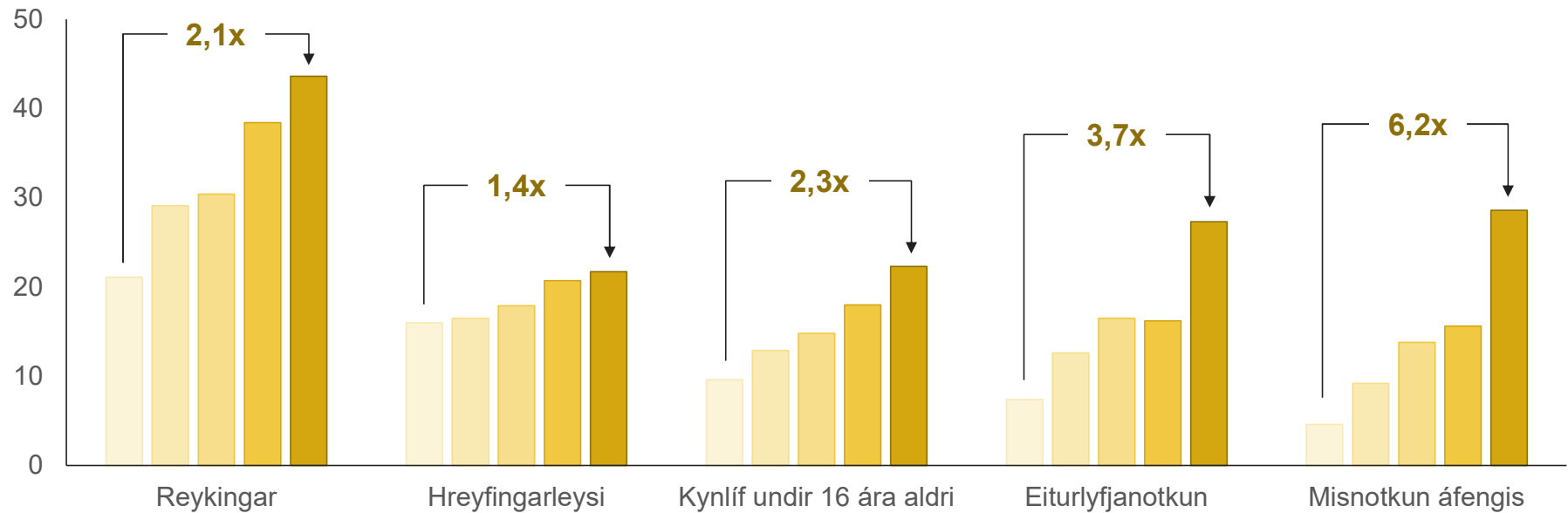

¹ Bandarísk rannsókn meðal fullorðinna framkvæmd frá 2014-2017 (Melton o.fl., Sycamore Institute, 2019)

Aukinn fjöldi áfalla í barnæsku leiðir til áhættuhegðunar í kjölfarið ...

Hlutfall svarenda (%), flokkað eftir fjölda áfalla í barnæsku¹

0 1 2 3 4+

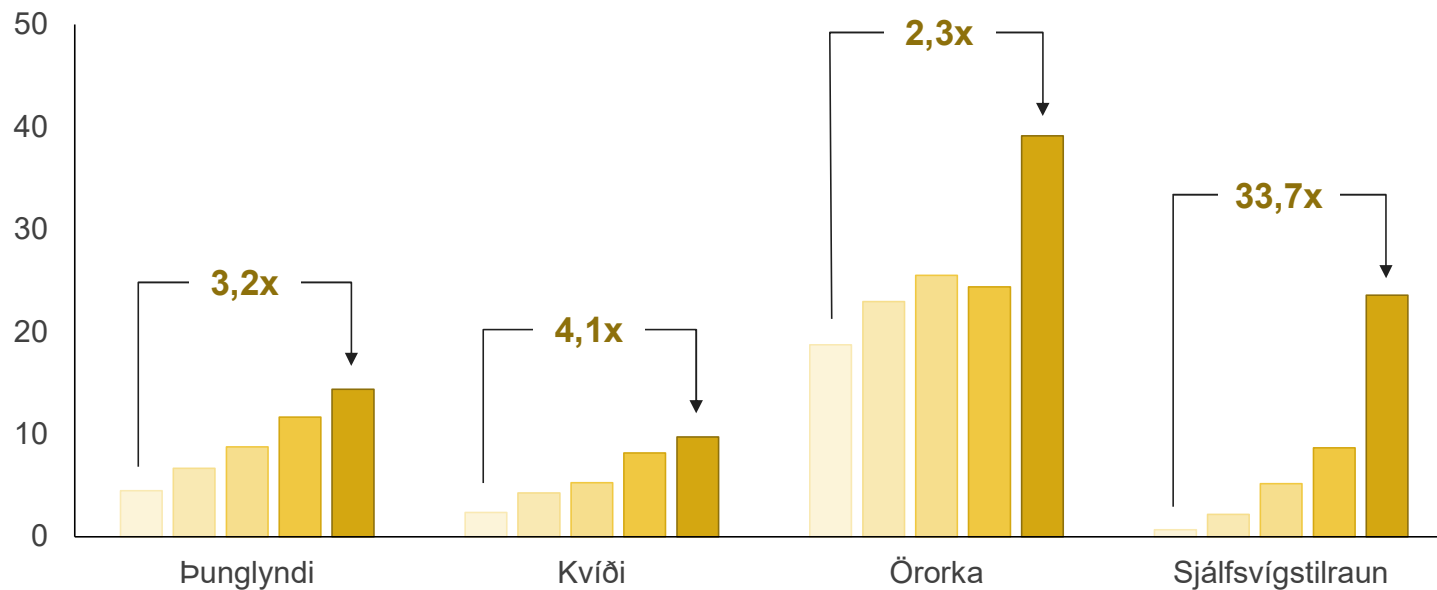
¹ Rannsókn á ungu fólki í átta Evrópuríkjum (M.A. Bellis, Hughes o.fl., 2014)

... auk andlegra vandamála, örorku og sjálfsvígstírauna síðar á lífsleiðinni

Hlutfall svarenda, flokkað eftir fjölda áfalla í barnæsku¹

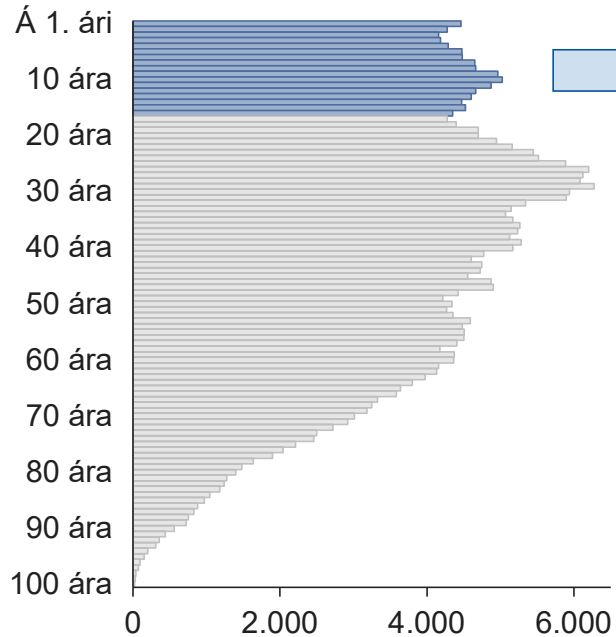
0 1 2 3 4+

¹ Punglyndi og kvíði: rannsókn á fullorðnum í Finnlandi (Pirkola o.fl., 2005). Örorka: rannsókn á fullorðnum í fimm fylkjum Bandaríkjanna (Campbell, Walker og Egede, 2016). Sjálfsvígstíraunir: rannsókn á ungu fólki í átta Evrópuríkjum (M.A. Bellis, Hughes o.fl., 2014)

Miðað við evrópskar rannsóknir má áætla að 2.500 börn upplifi áfall á hverju ári hérlendis

Mannfjöldi á Íslandi eftir aldri (2019)

	Heildarfjöldi	Árlegur fjöldi	Hlutfall
Fjöldi barna	81.000	4.500	
Eitt áfall	28.000	1.500	34%
Tvö eða fleiri áföll	15.000	1.000	18%
Fjöldi sem upplifir áfall	43.000	2.500	52%

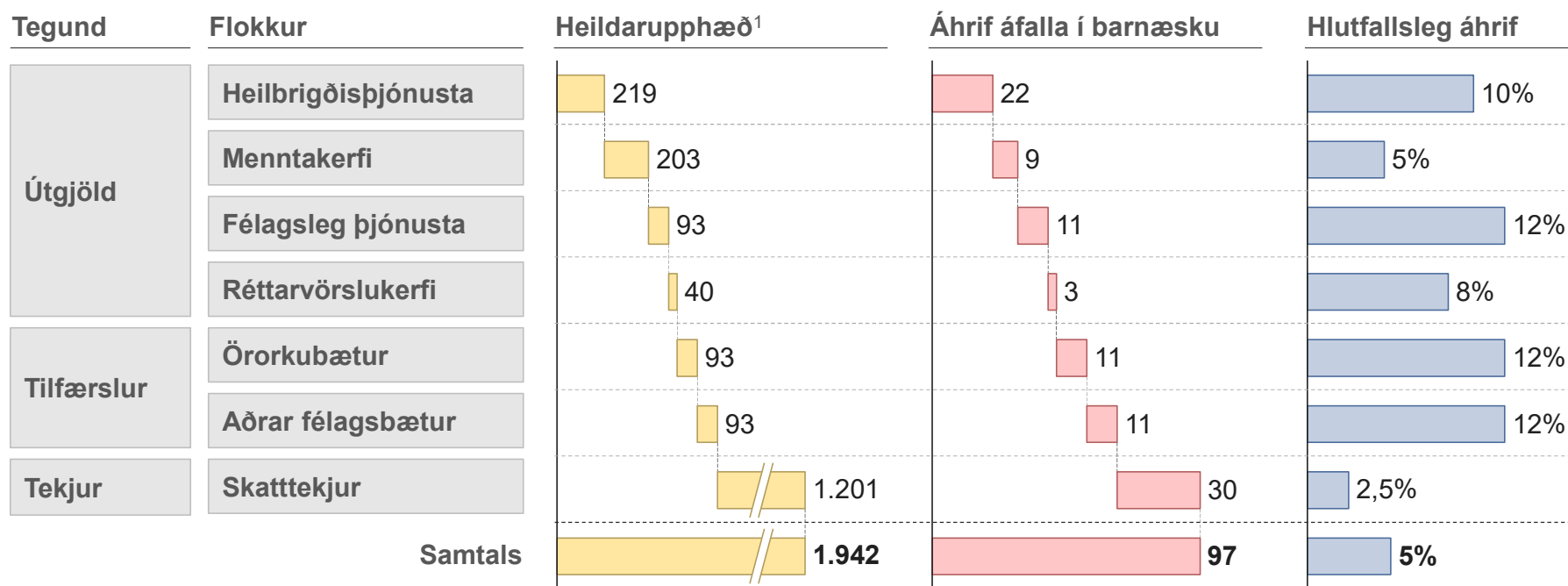
Kostnaður hins opinbera kemur fram í formi útgjalda og tilfærslna auk lægri skatttekna

Áhrif áfalla í barnæsku á fjármál hins opinbera

Tegund	Flokkur	Lýsing	Áhrif áfalla í barnæsku
Útgjöld	Heilbrigðisþjónusta	Sjúkrahús, lyf, sérfræðilækningar og endurhæfing	↑ Aukið álag
	Menntakerfi	Skyldunám, framhalds- og háskólanám, sérkennsla	↑ Aukið álag
	Félagsleg þjónusta	Félagsþjónusta sveitarfélaga, stjórnýsla velferðarmála	↑ Aukið álag
	Réttarvörslukerfi	Löggæsla, dómstólar og fangelsi	↑ Aukið álag
Tilfærslur	Örorkubætur	Tilfærslur til einstaklinga vegna örorku	↑ Auknar tilfærslur
	Aðrar félagsbætur	Félagslegar, atvinnuleysis- og húsnæðisbætur	↑ Auknar tilfærslur
Tekjur	Skatttekjur	Tekjuskattur, útsvar og virðisaukaskattur	↓ Lægri skatttekjur

Á Íslandi má áætla að viðbótarkostnaður hins opinbera vegna áfalla í barnæsku sé 100 ma. á ári

Áhrif áfalla í barnæsku á fjármál hins opinbera (ma. kr., 2018)

1 Heildarútgjöld eða -tekjur hins opinbera í viðkomandi flokki skv. tölum frá Hagstofu Íslands

Heimildir: Hagstofa Íslands, áætlun félagsmálaráðuneytisins

Til að áætla fjárhagsleg áhrif breytinganna þurfum við að svara þremur lykilspurningum

1. Hver er fjárhagslegur kostnaður vegna frávika frá farsæld í dag?
2. **Hvaða ávinningi** munu breytingarnar í frumvarpinu hafa **í formi minnkunar á þessum kostnaði**?
3. Hvað kostar að innleiða breytingarnar á þann hátt að þær skili tilætluðum árangri?

Með frumvarpinu verða innleiddar breytingar í því skyni að bæta farsældarþjónustu fyrir börn

Frumvarpið er þrjúþætt

1. **Vöktun með farsæld** barna og þörf þeirra fyrir þjónustu
2. **Skjót og skilvirk viðbrögð** þannig að þörfum barna fyrir þjónustu sé mætt
3. **Samfelld og samþætt** heilbrigðis, félags- og skólaþjónusta í gegnum samstarf ólíkra þjónustuaðila

Breytingarnar eru margvíslegar

- **Þrískipting farsældarþjónustu**
- **Tengiliðir, málstjórar og stuðningsteymi**
- **Nýtt farsældarráð** og **samráðsvettvangar** sveitarfélaga
- **Samhæfing og eftirlit** í gegnum Barna- og fjölskyldustofu auk Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála

Þær munu auka farsæld barna

- Auknar forvarnir og snemmbær stuðningur til að **koma í veg fyrir sem flest áföll** í barnæsku
- Skjót og skilvirk viðbrögð til að **draga úr líkum á fleiri áföllum**
- Samfelld og samþætt þjónusta til að **auka seiglu barna** til að takast á við áföll

Tvær leiðir eru mögulegar til að draga úr kostnaði vegna áfalla í barnæsku

Færri áföll

- Bestum árangri skilar að **koma í veg fyrir áföll** í barnæsku **áður en þau eiga sér stað**
- Með því að fækka áföllum **minnkar jafnframt álag á farsældarþjónustu** þar sem færri börn lenda í áföllum og meðalfjöldi áfalla lækkar
- **Forvarnir og snemmtæk íhlutun** hafa skilað bestum árangri í öðrum ríkjum

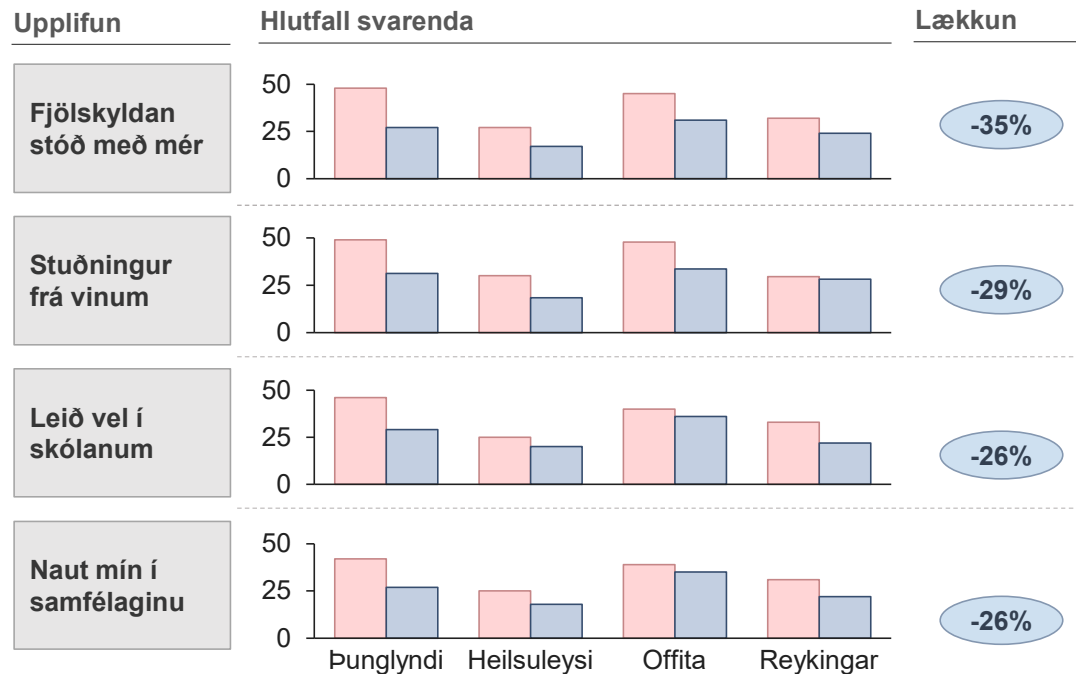
Aukin seigla

- **Seigla** er skilgreind sem geta einstaklings til að **takast á við og vinna úr áföllum** í barnæsku
- Seigla **dregur úr líkum á því að áföll leiði til vandamála** síðar á lífsleiðinni
- **Öflug og sambætt farsældarþjónusta** hefur skilað miklum árangri í að auka seiglu í öðrum ríkjum

Jákvæðar upplifanir í barnæsku auka seiglu og getu einstaklinga til að takast á við áföll

Tíðni vandamála hjá einstaklingum sem lentu í a.m.k. þremur áföllum í barnæsku

Nei Já

- **Umhverfi og jákvæðar upplifanir barns** skipta einnig miklu máli þegar kemur að seiglu
- **Börn sem upplifa stuðning og vellíðan** á heimilinu, í vinnuhópnum, í skólanum eða samfélaginu almennt **sýna mun meiri seiglu**
- Stjórnvöld geta því einnig aukið seiglu barna með því að vinna að því að **auka jákvæðar upplifanir þeirra**, bæði í skólakerfinu og samfélaginu almennt

Betri farsældarþjónusta mun bæði fækka áföllum og auka seiglu barna

Áætluð áhrif samþættingar þjónustu í þágu farsældar barna (árlegar tölur)

	Fjöldi barna sem upplifir áfall			X	Engin seigla			=	Fjöldi frávik frá farsæld		
	Fyrir	Eftir	Breyting		Fyrir	Eftir	Breyting		Fyrir	Eftir	Breyting
1 áfall	1.500	1.395	-7%		10%	9,3%	-7%		150	130	-14%
2+ áföll	1.000	930	-7%		20%	18,6%	-7%		200	173	-14%
Samtals	2.500	2.325	-7%		14%	13%	-7%		350	303	-14%

Áhrif frumvarps

Auknar forvarnir og semmbær stuðningur fækkar fjölda áfalla sem eiga sér stað

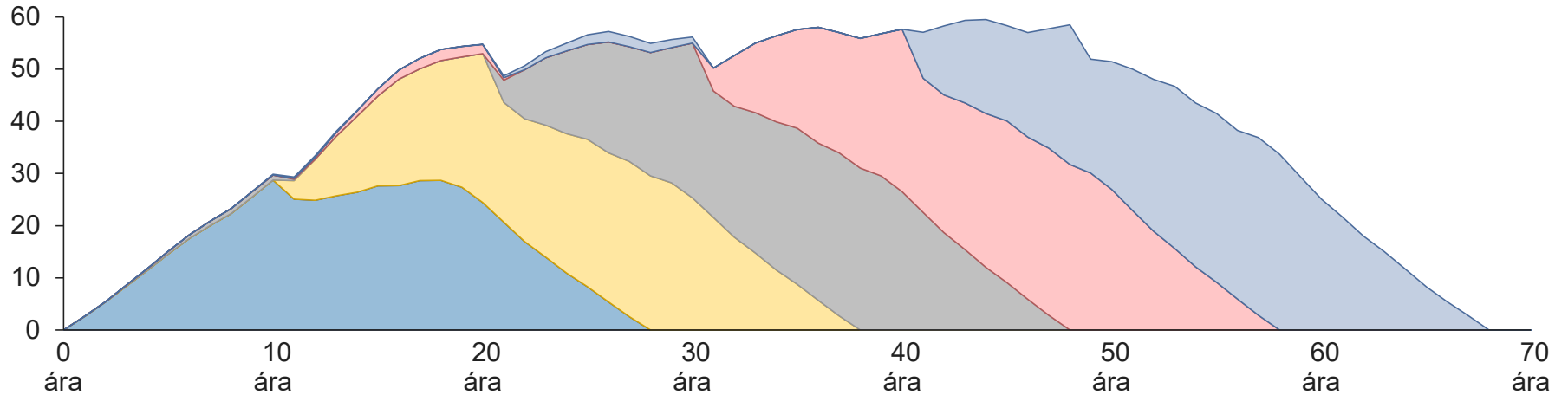
Samþætt þjónusta fyrir þá sem lenda í áföllum auk sterkara skólaumhverfis eykur seiglu

Þessi áhrif margfaldast saman og stuðla þannig að fækkun barna sem glíma við afleiðingar áfalla

Breytingarnar munu skila ávinningi fljótt í skólakerfinu en yfir mun lengri tíma á vinnumarkaði

Fækkun í fjölda frávika frá farsæld vegna frumvarpsins

2030 2040 2050 2060 2070

Skólaganga

Vinnumarkaður

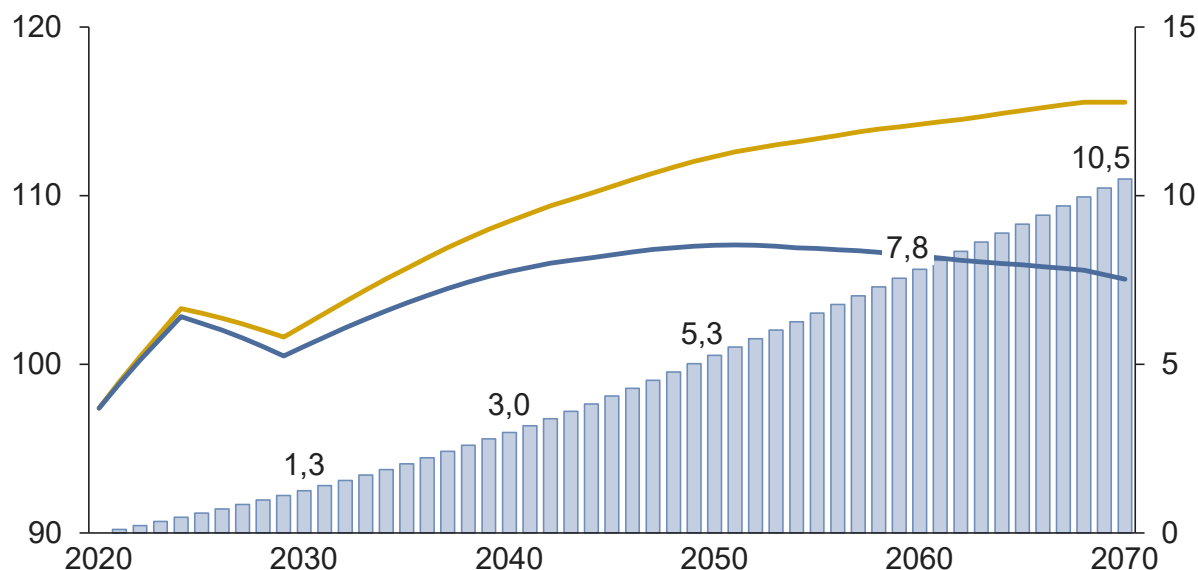
Börnum sem eiga í erfiðleikum í skólakerfinu mun fækka strax á næsta áratug

Áhrif á vinnumarkaðinn koma hins vegar ekki fram af þunga fyrr en töluvert síðar, þegar fjöldi einstaklinga sem hefur búið við betri farsældarþjónustu í barnæsku hefur lokið námi

Áætlaður ávinningur hins opinbera mun nema 1 ma. kr. árið 2030 og 9 ma. kr. árið 2070

Kostnaður hins opinbera vegna frávika (árlegar tölur, ma. kr.)¹

— Fyrir (v.ás) — Eftir (v.ás) ■ Ávinningur (h.ás)

- **Kostnaður hins opinbera** vegna frávika frá farsæld mun að óbreyttu fara **úr 97 upp í 116 ma. kr. á ári** á næstu 50 árum
- Eftir því sem **frávikum fækkar vegna frumvarpsins dregur úr aukningunni**
- **Áhrifin verða sterkust** þegar þeir sem þjuggu við betri farsældarþjónustu alla sína barnæsku **koma út á vinnumarkaðinn**
- **Árlegur ávinningur verður kominn upp í rúma 10 ma. kr.** á föstu verðlagi árið 2070

1 Fast verðlag. Aukning til 2025 og samdráttur til 2030 stafar af spá Hagstofunnar um fólksfjölgun og síðan -fækkun á þessum tímabilum

Heimildir: Hagstofa Íslands; fjármála- og efnahagsráðuneytið, áætlun félagsmálaráðuneytisins

Til að áætla fjárhagsleg áhrif breytinganna þurfum við að svara þremur lykilspurningum

1. Hver er fjárhagslegur kostnaður vegna frávika frá farsæld í dag?
2. Hvaða ávinningi munu breytingarnar í frumvarpinu hafa í formi minnkunar á þessum kostnaði?
3. **Hvað kostar að innleiða breytingarnar á þann hátt að þær skili tilætluðum árangri?**

Til að meta kostnað við frumvarpið var notast við opinber gögn, viðtöl og spurningakönnun

Áhrifa frumvarpsins mun gæta víða bæði hjá ríki og sveitarfélögum

- **Áhrifa frumvarpsins mun gæta víða** bæði hjá ríki og sveitarfélögum þar sem **skilgreining á þjónustu í þágu farsældar barna er viðtæk**
- Undir hana fellur meðal annars **skólakerfið, heilsugæsla** og sérhæfð heilbrigðisþjónusta, **löggæsla, félagsþjónusta** og **barnavernd**
- Einnig þjónusta sjálfstætt starfandi **sérfræðinga, íþróttá-, lista- og æskulýðsstarf** og **starfsemi frjálsra félagasamtaka**

Kostnaðarmatið byggir bæði á opinberum gögnum og spurningakönnun

- Notast var við **gögn** frá Hagstofu Íslands um **opinber útgjöld** auk ítarlegri sundurliðunar í ríkisreikningi og árbók sveitarfélaga
- **Viðtöl** voru einnig tekin **við valda aðila** sem búa yfir **mikilli reynslu og innsýn** á ólíkum sviðum farsældarþjónustu
- Loks var **spurningakönnun lögð fyrir alla aðila sem sinna farsældarþjónustu** þar sem spurt var um núverandi útgjöld og áætlun á kostnaðaráhrifum frumvarpsins

Stærsti kostnaðaraukinn verður vegna aukins vinnuframlags þeirra sem veita farsældarþjónustu

Stærsti kostnaðarliðurinn er aukið vinnuframlag þjónustuveitenda

- Frumvarpið krefst vinnuframlags **tengiliða velferðarþjónustu** sem verða að stærstum hluta í skólum og einnig á heilsugæslum¹
- Þá munu **málastjórar** og **stuðningsteymi** krefjast aukins vinnuframlags innan velferðarþjónustu sveitarfélaga
- Loks munu auknar **forvarnir og fræðsla** krefjast vinnu hjá lögreglu og íþrótta- og æskulýðsfélögum

Auk þess mun bætt samhæfing og eftirlit krefjast fjármuna

- Í frumvarpinu er kveðið á um **nánara samstarf** og **samhæfingu** ólíkra aðila þegar kemur að farsældarþjónustu
- Auk þess munu bæði ríki og sveitarfélög þurfa að **marka og framfylgja stefnu** í málaflokknum
- Loks munu stofnanir sinna **eftirliti** með **söfnun og úrvinnslu gagna** auk **aðstoðar** eftir atvikum

Á móti kemur að margir sjá fram á aukna hagkvæmni strax í upphafi

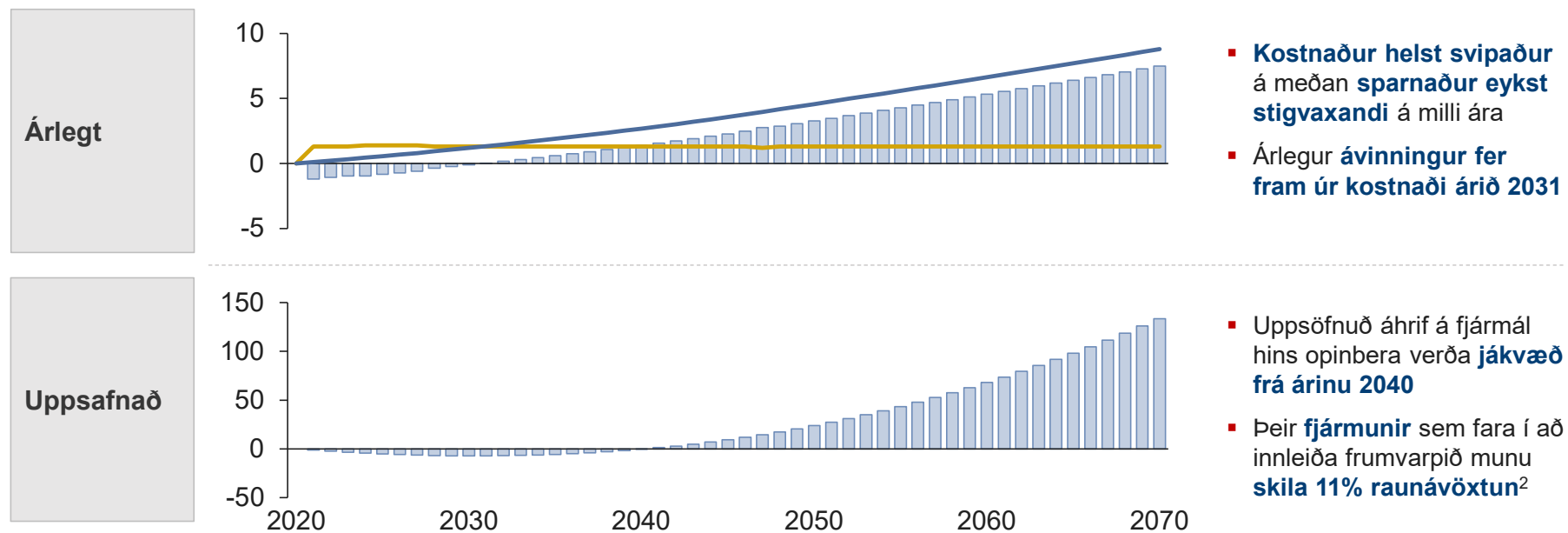
- **Stigskipting** farsældarþjónustu samhliða **eflingu fyrsta stigs** mun strax **draga úr álagi** á öðru og þriðja stigi hjá mörgum þjónustuveitendum
- Farsældarþjónusta **á fyrsta stigi er hagkvæmust** þar sem mál verða sífellt kostnaðarsamari eftir því sem frávik verða meiri
- Þessi sparnaður **dregur úr áætluðum kostnaðarauka**

¹ Þótt núverandi starfsfólk geti sinnt hlutverki tengiliðs skv. frumvarpinu (til dæmis umsjónarkennarar í skólum og hjúkrunarfræðingar á heilsugæslum) mun það krefjast aukins vinnuframlags og þar með fjölgunar stöðugilda sem álagsaukningunni nemur

Ávinningur fer fram úr kostnaði eftir um áratug og mismunurinn eykst síðan jafnt og þétt

Áætlaður kostnaður, sparnaður og heildaráhrif á opinber fjármál¹

— Kostnaður — Sparnaður ■ Heildaráhrif

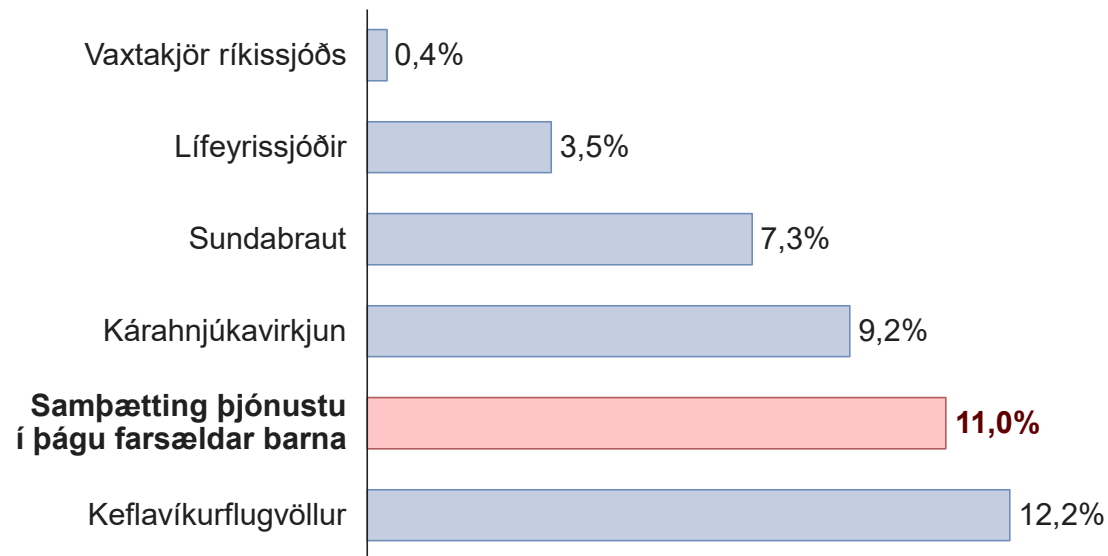

¹ Tölur eru á föstu verðlagi

² Innri ávöxtun (e. internal rate of return) árlegra heildaráhrifa m.v. forsendu um 1% árlegan vöxt eftir 2070

Breytingarnar flokkast með arðbærari verkefnum sem hið opinbera hefur ráðist í

Samanburður á raunávöxtun¹

Samþætting farsældarþjónustu væri með arðbærari verkefnum sem hið opinbera getur ráðist í

Ef tekið væri tillit til **aukinnar framleiðni** þeirra barna sem eiga betra líf vegna frumvarpsins **væri arðsemin hærri**

Þá eru **engin raskandi umhverfis-áhrif** til staðar sem veða þarf á móti arðsemi líkt og í verkefnum um innviðauppbýggingu

¹ Vaxtakjör ríkissjóðs miða við niðurstöður skuldabréfaútbóðs í evrum þann 27. maí 2020 þar sem vaxtakjör voru 90 punktar ofan á millibankavexti. Ávöxtun lífeyrissjóða er sú raunávöxtun sem stjórnvöld telja líklegast að lífeyrissjóðirnir nái um langa framtíð. Arðsemi Sundabrautar byggir á arðsemismati sem samgönguráðherra lagði fram sem svar við fyrirspurn á Alþingi þann 21. janúar 2003. Arðsemi Kárahnjúkavirkjunar byggir á skýrslu iðnaðar- og viðskiptaráðherra um Kárahnjúkavirkjun og orkusölu til Fjarðaáls sem flutt var á Alþingi 12. október 2006. Arðsemi Keflavíkurflugvallar byggir á ávöxtun eigin fjár ISAVIA á árunum 2010-2019.

Sambætting þjónustu í þágu farsældar barna er arðbær langtímafjárfesting

Sambætting þjónustu í þágu farsældar barna er **arðbær langtímafjárfesting** sem **bætir afkomu hins opinbera til framtíðar litið**

